

EESTI TÕUGU HOBUSTE SÄILITUSPROGRAMM

Õiguslikud alused

Õiguslikud alused eesti tõugu hobuste (tõumärk E) säilitusprogrammi (edaspidi Programmi) ja selle osade jaoks on :

Euroopa Ühenduse määrused C.D. 92/353; C.D. 92/354; C.D. 96/78; (EL) 2015/262; C.D. 96/79; C.D. 92/216, direktiivid 90/427 ja Dir. 90/428.

Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus (06.11.2002; RT I 2002, 96, 566) ja sellega seonduvad õigusaktid Põllumajandusministri 18.12.2002 määrus nr 86 „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise ning aretuseks sobivaks tunnistatud aretuslooma ja aretusmaterjali kasutamise alused” (RTL 2002, 146, 2132); Põllumajandusministri 21.12.2009 määrus nr 128 „Identifitseerimisele kuuluvate põllumajandusloomade liikide loetelu, nende identifitseerimise ning registreerimise viisid ja kord; registreerimistunnistuse väljastamise kord ja veisepassi vorm ning põllumajandusloomade arvestuse pidamise kord” (RTL 2009, 98, 1457); Põllumajandusministri 08.12.2005 määrus „Põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu” (RTL 2005, 120, 1876) ja teised Eesti Vabariigi seadused.

Üldine

Programm on koostatud aastateks 2011 kuni 2020. See haarab kõiki abinõusid, mis on vajalikud eesti hobuse tõu säilitamiseks. Säilitusprogrammi lahutamatuks osaks on eesti tõugu hobuste aretusprogramm.

Eesti tõugu hobuste säilitamine lähtub sotsiaal - majanduslikest ja kultuurilistest vajadustest.

Eesti tõugu hobuste säilitamise ja aretuse piirkond on Eesti Vabariik. Lisanduvad aretajad teistest riikidest, kui nad täidavad käesolevat Programmi.

Populatsioon hõlmas 2010. aastal 2076 hobust. Tõupopulatsioon hõlmab 01.01.2016 seisuga 1975 hobust.

Säilitusprogrammi lähtealuseks on eesti tõugu hobuste populatsioon 1921. aastal avatud eesti tõugu hobuste tõuraamatust. Kuni 2010. aastani on võetud tõuraamatusse 4160 eesti tõugu mära ja 838 eesti tõugu täkku.

1. Eesti hobusetõu ajalugu

Eesti hobune on iidse põlvnemisega tõug, mille päritolu kohta puuduvad täpsed andmed. Ta kuulub põhja-metsahobuste rühma. Siinsed söötmis- ja pidamistingimused ning karm looduslik valik muutsid eesti hobuse vähenõudlikuks, vastupidavaks ja kasvult väikeseks. Kõige vanemad kirjalikud andmed eesti hobuse kohta pärinevad XI sajandist.

Eesti hobust on väga palju välja veetud teistesse riikidesse ja temaga on parandatud paljusid teisi tõugusid. 12.-13. sajandil vedasid Eestist hobuseid välja peamiselt Novgorodi kaupmehed.

13. sajandil kasutati eesti hobust sõjahobusena, eriti palju Põhjasõja ajal toimunud lahingutes. Peeter I hindas seda hobust väga kõrgelt ja palju hobuseid viidi Venemaale.

Kuni 18. sajandini oli eesti hobune levinud talupoegade seas Liivi- ja Eestimaa kubermangus. Oma tugeva veojõu, vastupidavuse ja vähenõudlikkuse tõttu omandas ta ülevenemaalise kuulsuse.

Sihikindel eesti hobuste aretus algas 1921. aastal, mil Haapsalus asutati tõuselts ja hakati pidama tõuraamatut. Eesti hobust aretati peamiselt puhasaretuse teel. Veojõu, kehakaalu ja kõrguse suurendamiseks toodi aastail 1921...1938 Eestisse 13 soome täkku, kellest väljapaistvamate liinide rajajaks kujunesid Vuhti 136 E, Taru 149 E ja Lari 23 E. Kohalikest, aborigeenide põlvnemisega

täkkudest on tänaseni aretuses Ahti 228 E, Raspel 70 E , Taube 60 E ja Eni 8 E liin.

2. Tõu omadused

Tõu omadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina. Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

Värvus: tõus esinevad kõik värvused, soovitavalt ilma suuremate märgisteta peal, jalgadel ja kerel. Eriliselt soovitud on hobused, kellel on jutttselgsus ja sebroidsus jalgadel. Ebasoovitavad märgised on: peal päits, kehal esinevad valged märgised, esijalgadel valge märgise ulatumine üle randmeliigese või tagajalgadel üle kannaliigese.

2.1 Tüüp: Tüüp väljendab hobuse vastavust Programmis kehtestatud nõuetele. Suguhoobustel peavad olema selged sootunnused.

Eesti tõugu hobusel peavad väljenduma:

- tihe ja tugev konstitutsioon;
- kiire ainevahetus;
- sangviiniline närvitüüp;
- kehaehitus: soovitav on aborigeensele tõule iseloomulik kehaehitus;
- turja kõrgus soovitavalt 138 ... 148 cm.

Erinevatel kehaosadel on soovitavad ja mittesoovitavad tundemärgid.

Pea

Soovitav: väljendusrikas, uhke, keskmise suurusega, laia laubaga, veidi nõgusa profiiliga, keskmise suurusega kõrvadega.

Mittesoovitav: ilmetu, raske, kumera profiiliga.

Silm

Soovitav: suur, elav, sõbralik.

Mittesoovitav: väike, tuhm, tuim.

Lõuapärade vahe

Soovitav: lõuapärade vahe vaba liikumine.

Mittesoovitavad: kitsas lõuapärade vahe.

Kael

Soovitav: keskmise pikkusega, hästi arenenud lihastega, hästi ja kergelt ühendatud kuklaga ning tiheda lakaga.

Mittesoovitavad: väga lühike või pikk, sügava ühendusega, madala asetusega kael.

Piht

Soovitav: keskmise pikkusega, hästi lihaseline ja seljale ulatuv. Abaluu ja õlavars keskmise pikkusega.

Mittesoovitavad: lühike ja madal turi. Väike, lühike ja püstjas abaluu ning lühike õlavars

Rind

Soovitav: sügav, lai ja kumer roidekaar.
Mittesoovitavad: mittesügav, kitsas, lameda roidekaar.

Keha

Soovitav: ristkülikukujuline, hästi ühendatud hobuse ees-, kesk- ja tagaosa: selg keskmine, lihaseline, nimme lühike, kube lühike.

Mittesoovitavad: ruudukujuline, nõrk, nõgus või kumer nimme: laudjas kitsas, lühike: pikk tühimik.

Jalad

Soovitav: hästi musklis, kuivad, selgelt väljendunud liigestega, keskmise pikkusega sõrgats, hästi vormitud tiheda kabjasarvega kabjad ja keskmine jala pikkus.

Mittesoovitavad: nõrkade liigeste ja kõõlustega, “kepisarnane” esijalg, eetsi- ja taatsine esijala seis, lame, nõõritud kämmal, lühike, püstine või pehme sõrgats. Liiga kitsas, lame või pehme kabjasarvega kabi, sirge või saabeljas tagajalg, lühike, nõrk kannaliiges, rangjalgne või kooskandne seis.

Liikumised ehk allüürid

Eesti hobuse samm ja traav peab olema hoogne ja avar, jäsemete liikumissuund otse ja ettepoole suunatud.

Ebasoovitavad on lühikesed, madalad ja riivlevad liikumised.

2.2 Seesmised omadused

Tervis

Eesti hobune peab olema tugeva tervise, hea sigivuse ja pärilike vigadeta. Kasutusiga peab olema pikk.

Kohanemisvõime ja söödakasutus

Eesti hobune peab omastama elatussööda looduslikult karjamaalt ilma lisaõõta andmata.

Talveperioodil vastavalt hobuse kasutusintensiivsusele minimaalse täiendava lisaõõdaga.

Mittesoovitavad on hobused, kes vajavad pidevalt täiendsõõtasid, olenemata kasutuskooormusest.

Jõudlus ja iseloom

Soovitav on sajandite vältel väljakujunenud hästi vastupidav, suure töötahtega, mitmekülgsed eeldusi omav eesti hobune. Ta peab olema sõbralik, samaaegselt tasakaaluka temperamendiga. Mittesoovitavad on närvilised ja äkilised hobused.

3. Tõu säilitamise eesmärk

Käesoleva säilitusprogrammi eesmärgiks on tagada eesti hobusetõu geneetilise mitmekesisuse säilimine, populatsiooni suurenemine ja tõu leviala laienemine. Eesmärgiks on aastaks 2020 saavutada olukord, kus eesti tõugu sugumärasid oleks populatsioonis üle 700 hobuse ja igal aastal sünniks vähemalt 300 eesti tõugu varssa.

Eesti tõu puhul on oluline säilitada tõugu kui kultuuripärandit.

Eesmärgiks on tagada eesti hobuse säilitamine, keda ühendab põlvnemise, välimiku ja majanduslikult kasulike omaduste ühtsus. Soovitav on mitmekülgsed eeldusi omav töövõimeline hobune.

Põhilised kasutusala: poniklassi rakendi- ja ratsaspordi hobune, harrastus- ja hobiratsutamise hobune, turismi- ning väiketalu hobune.

Põlvnemise ühtsus saavutatakse hobuse põlvnemisega ühistest vanematest ja pideva sihikindla aretusega. Tõu konstantsus säilitatakse õige valiku ja paaride valikuga. Tõu struktuuri hoidmiseks kasutatakse liin- ja perekondaretust.

Valikukriteeriumid tõu säilitamisel ja aretamisel on:

- põlvnemine:
- välimik ja tüüp:
- liikumine:
- seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus)

Säilitada tuleb eesti hobuse geno- ja fenotüübilised iseärasused, mis on välja kujunenud sajandite jooksul kohalikes tingimustes tagamaks:

- tõu geneetilist mitmekesisuse
- tõu sotsiaal- ökoloogilise väärtuse:
- tõu struktuurilise väärtuse
- tulevikus uute tõugude tekkimist ja väljakujunenud tõugude täiustamist

4. Säilitusprogrammi osad

Käesoleval säilitusprogrammil on järgmised osad:

- Välimiku ja jõudlusomaduste kirjeldus
- Andmed populatsiooni kohta
- Tõu säilitamise meetodid
- Tõu propageerimise kord

Välimiku- ja jõudlusomaduste kirjeldus

Üldine tõukirjeldus on soovitud ja soovimatute omaduste kaudu toodud säilitusprogrammi üldosas. Hobuste vastavust tõu kirjeldusele hinnatakse ülevaatustel. Märade ja täkkude esmane hindamine toimub enne tõuraamatusse kandmist.

Hindamine toimub järgnevalt:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) galopp (ei ole kohustuslik, täkkudel tunnustamisel kohustuslik)
- g) hüpe (ei ole kohustuslik, täkkudel tunnustamisel kohustuslik)
- f) üldmulje

Hindamine toimub numbriliselt:

- 10 = suurepärase
- 9 = väga hea
- 8 = hea
- 7 = küllalt hea
- 6 = rahuldav
- 5 = piisav
- 4 = puudulik
- 3 = küllaltki halb
- 2 = halb
- 1 = väga halb
- 0 = hindamata

Hobust, kellel esineb mõigaslugu, pätk, kõrivilistamine, künahaukamine või jänese kand, üldjuhul ei hinnata ja teda ei tohi kasutada suguhobusena. Jänese kannaga hobusel, kellel on väljendunud väga hea tõutüüp ja kõrge jõudlus, võib välimikku hinnata, kuid mitte kõrgemalt kui 4 punktiga.

1. Jõudluskontroll

Eesti tõugu hobuste jõudlusomaduste hindamine toimub jõudluskontrolli andmete alusel.

Jõudluskontrolli andmed on :

- varssade ja noorhobuste hindamine
- täkkude hindamine, tõuraamatu sissekanded ja täkkude näitused
- märade hindamine, tõuraamatu sissekanded ja märade näitused
- täkkude ja märade jõudluskatsed
- võistlusspordi tulemused (näit. rakendisport jm.)

Jõudluskatseteks loetakse noorhobuste ülevaatustel, võõrratsaniku testil, rakendikatsetel ja võistlusspordis osalemist ning seal kogutud andmeid. Jõudluskatsete tulemusi tunnustatakse, kui jõudluskontroll on läbi viidud vastavalt jõudluskatsete eeskirjadele ning kehtivatele juhenditele.

2. Täkkude tunnustamine

Täkkude hindamise eesmärk on teha otsus täku kasutamise kohta säilitusprogrammi raames. Täku hindamise õiguspädevaks organiks on hindamiskomisjon. Täku tunnustamise õiguspädevaks organiks on tõu- ja hindamiskomisjon.

Täku hindamiseks esitamisel peavad olema täidetud järgmised tingimused:

- vanus vähemalt 2 aastat
- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse kandmise tingimustele
- hobusel on identifitseerimisdokument (pass)
- enne hindamist tuleb kontrollida täku identiteeti

Täkul ei tohi esineda päritavaid vigu või tervise probleeme, mis kahjustavad tõuväärtust. Täkul ei tohi olla hammastiku ega munandite anomaaliaid, viltust saba ega tehtud keha korrigeerimise operatsioone.

Erandkorras võib täkk saada tunnustuse vähemalt viie järglase järgi, kes peavad olema hinnatud jõudluskatsetel I auhinnaga.

Tunnustamisotsus on:

- tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud
- mitte tunnustatud

Otsus on “**tunnustatud**”, kui täkk vastab tunnustamiseks esitatud nõudmistele.

Täkk peab olema hinnatud kõrgema või I auhinnaga.

Otsus tunnustamise kohta kantakse hobuse passi. Selleks peab täku omanik (pidaja) edastama täku passi EHSi büroosse sissekande tegemiseks.

Otsus on “esialgu mitte tunnustatud” kui täkk ei täida esitatud nõudmisi jõudluse osas, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab. Tunnustamisotsusega tuleb kindlasti määrata tähtaeg, mille möödumisel on vajalik täkk uuesti tunnustamisele esitada.

Otsus on „mitte tunnustatud“ kui täkk ei täida esitatud nõudmisi.

Täkk ei täida programmis kindlaksmääratud eesmärkide saavutamist ning jõudluskontrolli tulemused ei vasta tunnustamiseks vajalikele nõuetele.

Hindamisotsus protokollitakse. Tunnustamise otsus avalikustatakse ja edastatakse kirjalikult täku omanikule hiljemalt kahe nädala jooksul peale hindamist ning avalikustatakse EHSi koduleheküljel ühe kuu jooksul ning ilmuvas aastaraamatus.

Andmed populatsiooni kohta

Programmi lähtealuseks on eesti tõugu hobuste populatsioon, alates eesti tõugu hobuse tõuraamatu avamisest 1921 aastal.

Peamiseks aretusmeetodiks on olnud puhtatõuline aretus koos teatud ajavahemikul sisestava ristamisega e. "veretilga" lisamisega. Sisestavat ristamist on kasutatud aastatel 1920-1940 soome hobuse tõuga, 1950... 1960 tori hobuse tõuga ning 1975...1985 araabia täisverelise hobuse tõuga.

Populatsioon hõlmas 2010 aastal 2076 hobust. Tõuraamatus oli registreeritud 1223 mära ja 74 tätku. Viimastel aastatel on sündinud tõus keskmiselt 250 varssa. Tõupopulatsioon hõlmab 01.01.2016 seisuga 1975 hobust Eesti Hobusekasvatajate Seltsi tõuraamatus. Tõuraamatus on registreeritud 1129 mära ja 67 tätku. 2015. aastal registreeriti tõuraamatus 69 varsa sünd.

Suurim eesti tõugu hobuste populatsioon on Saaremaal, Muhumaal ja Hiiumaal. Viimastel aastatel on tõu populatsioon laienenud mandri-Eestis. Aasta - aastalt suureneb nende eesti tõugu hobuste osa, kes osalevad aretuses väljaspool Eestit. Väljaspool Eestit eesti hobuse säilitusprogrammis osalevad hobused on peamiselt Soomest ja Rootsist.

01.01.2010 seisuga oli tõuraamatus 543 sugumära ja 50 tunnustatud sugutätku.

01.01.2017 seisuga on tõuraamatus 502 sugumära ja 55 tunnustatud sugutätku.

1. Genealoogilised liinid

Sugutätkud: 55 tunnustatud sugutätku kuuluvad 7-sse genealoogilisse liini, nendest Ahti 228E (13), Eni 8E (7), Rospel 70E (19), Taube 60E (8) liinid põlvnevad kohalikust aborigeenselt eesti hobusest ning Lari 23E (2), Vuhti 136E (5) ja Taru 149E (1) liin soome tõugu täkkudest.

2. Mõõtmed

Keskised mõõtmed täkkudel: turjakõrgus 144 cm, rinna ümbermõõt 176 cm, kämbla ümbermõõt 19,0 cm.

Keskised mõõtmed märadel: turjakõrgus 143 cm, rinna ümbermõõt 178 cm, kämbla ümbermõõt 18,5 cm.

Eesti tõugu märad, kes asuvad mandril, on 3 cm kõrgemad, rinna ümbermõõt on suurem 8 cm ja kämbla ümbermõõt on suurem 0,5 cm.

3. Värvused tõuraamatusse kantud suguhobustel (alates 1980 a.sünnist) (L.Lasn 2010)

- kõrb 21,0%
- mustjaskõrb 0,9 %
- punane (koos raudjaga) 20,1%
- must 10,3%
- ahkmust 3,2%
- kollane 10,3 %
- valkjaskollane 1,3 %
- võik 10,1 %
- hiirjas 5,3%
- hall 14,1%
- kimmelraudjas 0,6 %
- kimmelkõrb 0,2 %
- hõbekõrb 1,0 %
- hõbemust 1,5 %
- hõbevõik 0,1 %
-

Võrreldes I tõuraamatusse kantud hobustega on suurenenud võikude, kollaste ja hõbegeeniga hobuste osakaal.

Tõu säilitamise meetodid

Eesti tõu säilitamisel rakendatakse aretuslikke meetmeid, mida toetatakse majanduslike meetmete rakendamisega. Eesti tõugu hobuste aretuses on lubatud vaid puhasaretus, kusjuures rakendatakse peamiselt liinaretust. Lubatud on mõõdukas sugulusaretus.

Eesti hobuse säilitamisel rakendatakse järgnevaid majanduslikke meetmeid:

1. sugutäkkude baasi kindlustamine
2. sugutäkkude järglaste jõudluskontrolli toetamine
3. vanemate sugutäkkude ja vähem levinud genotüübiga sugutäkkude, pidamise toetamine
4. puhtatõuliste eesti tõugu varssade toetamine
5. eripaaride valiku toetamine, mis aitaks tagada tõu säilitamist
6. eesti hobuse levikuareaali laiendamine uutel looduskaitsealadel

Sugutäkkude baasi kindlustamiseks ostab EHS vajadusel ja võimaluste olemasolul noorhobuste ülevaatustel hea hinnangu saanud tõule vajaliku põlvnemisega täkid aretuses kasutamiseks.

Täkkude järglaste jõudluskontrolli toetamise puhul toetab EHS võimaluste olemasolul rahaliselt üleriigilistele ülevaatustele kutsutud noorhobuste transporti. Selts tunnustab eesti hobuse aretajaid ja omanikke.

Eesti tõugu hobuste kasvatajate haruseltsi juhatus otsustab vajadusel vanemate ning harvaesineva genotüübiga sugutäkkude pidamise toetusi.

Eesti tõugu hobuste säilitusprogrammi raames saadud varssade eest makstakse aretajatele võimalusel toetust vastavalt EHSi juhatuse poolt kehtestatud tingimustele.

Eripaaride valiku puhul toetatakse vajadusel ja võimaluste olemasolul selliste varssade sünni, kelle puhul on olnud tõu- ja hindamiskomisjoni ühene soovitus paaridevaliku kohta. Toetuse eesmärgiks on tõule vajalike genotüüpidega hobuste saamine ning saadava varsa võimaliku madalama turuväärtuse kompenseerimine.

Tõu propageerimise kord

Eesti hobusetõu säilitamisel on olulise tähtsusega tõu populaarsuse suurendamine. Aretuslike meetoditena on eesmärgiks suurendada eesti hobusetõu saavutusvõimet, mis tagab tõu kasutuse laiendamise ja see omakorda suurendab nõudlust eesti tõugu hobuste järele.

Noorhobuste üleriigilisel ülevaatusel auhinnatakse kõiki osalevaid hobuseid. Igal aastal kutsutakse osalema näitusel „Tõuloom“ aasta parimaks noormäraks ja -täkuks hinnatud eesti tõugu hobused.

Eesti tõugu hobust tutvustatakse ja propageeritakse näitustel, messidel, ratsaspordivõistlustel jne. Suuremat tähelepanu pööratakse eesti hobuse tutvustamisele ja propageerimisele lastele ning noortele.

Eesti Hobusekasvatajate Selts teeb eesti hobusetõu propageerimisel koostööd Eesti Hobuse Kaitse Ühinguga (EHKÜ), Eesti Tõugu Hobuste Kasvatajate ja Aretajate Selts (ETHKAS), uurimisasutustega ja teiste organisatsioonide ning huvirühmadega.

Sama tõu tõuraamatut pidava organisatsiooni või ühinguga on tagatud tihe koostöö vastavalt komisjoni otsusele 92/354/EMÜ. Andmevahetuses on reguleeritud hobuste andmete haldamise üleandmise kord. EHS jälgib, et teise eesti tõugu hobuste tõuraamatu pidaja järgib oma tegevuses originaaltõuraamatu põhimõtteid.

EHS-i ETHKASiga koostööst:

- kalenderplaani sündmustest teavitamine;
- koostöö suuremate ürituste korraldamisel;
- välismaalt hobuse hindajate või koolitajate kutsumise teavitamine.

Igal aastal toimub EHSi eesti tõugu hobuste haruseltsi koosolek, kus antakse ülevaade aasta jooksul toimunud sündmustest, kasutusel olevatest täkkudest ja soovitusi paaridevaliku teostamiseks ning aretusplaani koostamiseks. Lisaks viib EHS koostöös teiste organisatsioonidega läbi koolitus-ja teabepäevi hobuste söötmise, pidamise ning koolituse osas.

Tõu propageerimise korras on kirjeldatud tegevusi, mis tagavad Põllumajandusloomade aretuse seaduse § 9 lg(8) 5) nõuete täitmise.